

Lea Fatur:

Leži³ otok na sred morja . . .

(Dalje.)

oglej te mogočne hraste,« pravi Ivan Vajkard Adrijanu, »v dveh vrstah stojijo ob Ljubljani, prav tja do Vrhnike. Pogledaj rilce, kako se pasejo po želodu. To je blago brodnikov in pravico do paše jim daje in deli brodarski urad. Fantička tam v plašču iz ločja sta Lukeževa. — Le bliže, Janezek in Primožek! Tukaj je zdaj seja notranjega mestnega sveta, to smo mi, Adrijan, Turnski, Blagaj in Bihački, zunanji svet so Martin, Gregor, Ahac, vidva sta pa občina, ki godrnja in spletkari in gleda sodniku ter županu na prste.«

»Mokra seja,« se je nasmejal Turnski, »trudni smo od kopanja in plavanja, pa hočeš, da preudarjamo stvari, ki se tičejo nemara vsega krščanstva.«

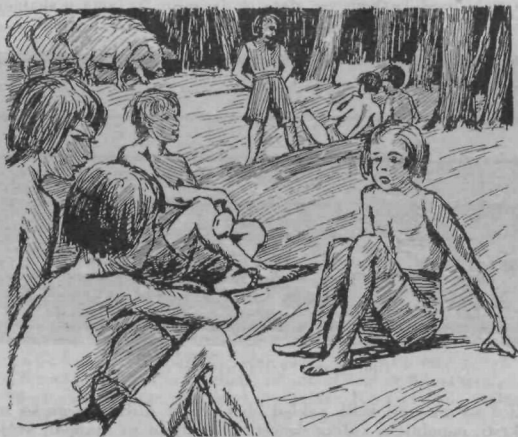
Dečki sedijo na travniku za Prulami, klobuki in meči, kamižole ležijo po travi, z las jim kaplja še voda, obrazi so osveženi, oči zamišljene. V spodobni razdalji od teh dečkov so se usedli pekovski, čevljarski in mersarski vajenci, ki so ušli od dela, da se kopljejo v družbi mladih plemičev in se stepejo z njimi, če bo treba. Vsi plemiči in »občina« gledajo s spoštovanjem na Ivana Vajkarda in Adrijana, ki sta najboljša plavača in mečaša, vesta in znata vse najbolje. Deda Ivana Vajkarda so sprejeli kranjski stanovi medse »zaradi njegovih izrednih zaslug in kreposti«, Adrijanu pa obetajo, da postane »velika glava« v cerkvi, škofova kapa, pravijo, da mu je že kar pomerjena.

»Vi vsi veste,« začne slovesno Ivan Vajkard, »kako važno je, da ohranimo obmejne trdnjave, v katere se zaletava in jih razdira sovražnik vsega krščanstva. Neznosna so bremena, ki jih naklada potreba obrambe naših dežel. Poleg tega nam dela škodo Benečan, ki si lasti otoke in bregove Dalmacije ...

»in ga imenujejo po otokih in mestih »naš vladar«, ki jim daje plače, dukate in kolajne,« se razjezi Turnski. »Moj ded — saj veste — je bil

glavar v Bihaču in je večkrat rekel, da si bo prisvojil Benečan vse naše obrežje.«

»Naj pa daje cesar,« se razvname Adrijan, »saj je sam ugodil Benečanom in je razkropil Senjane. Jaz sem potomec senjskih in rabskih knezov.«

Pastirčki in vajenci, »zunanji svet« in »občina« lezejo kar vase pred potomeci tako slavnih dedov. Martin godrnja: »Ali se je sestal »notranji svet«, da govori o svojem pokolenju?«

»Občina nima še besede,« odreče strogo Ivan Vajkard in pogleda užaljeno Adrijana: »Rabljeni ste bili vedno taki: danes ste pribežali pod okrilje hrvatskih kraljev, jutri pa se vrnili pod krilo benečanskega leva.«

Adrijan zardi: »Sila ni mila. Saj smo porabili na otokih vsako priliko, da se rešimo Benetk; godilo se je tako tudi mestom v Istri. Kolikokrat se je uprl Benetkam Pulj...«

»Benečan ni toliko močan, kakor zviti,« je razsodil Blagaj.

»Vrnimo se k začetku,« poudari Vajkard. »Cesar skrbi, a dežele ne zmorejo. Da naštejem samo nekaj, kar si je zapisal moj oče. Leta »štiriintrideset« je dala Kranjska 60.000 goldinarjev vojnega davka in 1200 mož, nekaj let poprej pa zopet 60.000 goldinarjev in za vzdrževanje vojaštva v deželi 160.000 goldinarjev, leto pozneje 80.000 goldinarjev — zopet leto za tem 30.000 goldinarjev vojnega davka in 2400 goldinarjev za nadvojvodo Leopolda in še 10.000 goldinarjev za vojake, ki jih je najel švarcenberg na Hrvaškem, in čez dve leti 8000 goldinarjev za regimente Colorado in druge... Tako gre leto za letom. In to so dajatve poleg navadnih, potem darila raznim odličnim vojaškim oficirjem, da držijo svoje vojake vsaj malo v redu. In še darila cesarju, vojvodom, za poroke, za vezila... Mesto in dežela sta obubožana, cerkve se praznijo, plemstvo in kmet sta propadla. Rešilo bi nas veliko, veliko denarja... Dobil bi se, kakor pravi Adrijan. Treba bi bilo samo poguma. In predvsem je vprašanje, če — govori ti, Adrijan, o svojem otoku!«

Adrijan ponavlja, kar je pravil Ivanu Vajkardu, in sklene: »Za mene ni vprašanja, če je otok...«

»Zakaj bi pa ne bil?« se razvname Bihački. »Moj oče mi je pravil, da je vselej nekaj na ljudski govorici in pravljici. Na Ogrskem so znesli iz mesta Čaki pred Turkom vse zlato in dragotine v jamo v skalnati steni in so jo zazidali. Turki so porušili mesto in pobili ljudi. Begunci iz Atilove

Ljubljana v Valvazorjevem času.

prestolnice so zakopali velik zaklad ob Donavi; Atila samega so zakopali v zlati krsti, napolnjeni z dragocenostmi, Rimljani so zakopali svoje zlate posode in denar na begu pred Huni: vsa zemlja je polna zakladov.«

Živo pristavi Adrijan: »Mornarji pripovedujejo tudi o bajnih zakladih iz Amerike. Kaj vse so imeli Peruvanci in kaj so potopili v jezeru Titika: Zlato verigo, ki je opasala zlati tempelj in je bila dolga čez dve sto vatlov, debela pa kakor moška roka. Velike zlate posode, polne smaragdov, srebrne in zlate kipe malikov — in kaj so raznesli Cortesovi in Pizarjevi vojaki... Ne moremo si predstavljati. Pa nekaj podobnega je na otoku zakladov, kamor spravljajo že par stoletij gusarji svoj rop...«

Dečki molčijo. Vsem se svetijo oči. Rok in Primožek, Martin, Gregor in Ahac so kar zamamljeni. Okrog ust se jim nabira, v očeh se izraža misel: Pustimo kopita, žemlje in rilce — pojdimo po zaklad!...

»Kako pa pridemo na otok?« vpraša Martin. Hvaležno ga pogleda Adrijan: »Ko pride čas, gremo do Reke, od tam po morju na Rab, iz Raba z ladjo mojega strica... Pa ti nisi vajen morja, Martin?«

»Ali nismo povsod in vedno skupaj? Ali se ne privadimo vsemu?« ugovarja Martin. Ahac potrdi: »S teboj gremo! Janezek in Primožek vpijeta: »In naše pujske vzamemo s seboj, da bomo imeli kaj jesti.«

Plemiči bruhnejo v smeh. Ivan Vajkard kima pastirčkom: »Občina« agane marsikatero. Seveda se boš moral dobro preskrbeti za tako pot. Adrijan. Glej, kako je »občina« navdušena. Ni vprašanja: notranji in zunanji svet in »občina« sprejmejo tvoj predlog. Adrijan, brez godrnjanja in te pooblašča, da vzameš otok zakladov v svojo posest in ga izročiš v vrhovno oblast cesarja. Jaz pa kot prijatelj ti odsvetujem, da bi kmalu začel s tako pustolovščino; uči se rajši še par let pomorstva. Adrijan, nabiraj si izvežbanih mornarjev in potem — v božjem imenu! Če ne najdeš, izgubiš samo nado; na vsak način pa bi bil meni ljubši škofovski sedež.«

Peketanje konja ustavi Adrijanov odgovor. Pogleda na solnce in se čudi: »Kako, da je Kristo že tukaj? Saj nismo še začeli viteških iger in drugih konj še ni. Pa kaj je Kristu? Ves blede je in od čela po licu in vratu mu gre rdeči pot in kaplje krvi polzijo iz njega.« Grozeče se vzravna Adrijan: »Kdo te je, Kristo?«

Plašno odgovori Kristo in privezuje nemirnega konja: »Gospod stric, gospod Semenič. Ves divji je prišel prav, ko sem sedlal konja. »Ne pojdeš!« je kričal. »Smrkavec naj se uči, namesto, da se pretepava z vajenci. Še danes ga pretepem z bičem in zaprem v samostan. Ob kruhu in vodi se bo spametoval.«

Kakor vzmet skoči Adrijan: »Mene bo zapiral kranjski stric? Mene, potomca knezov? Še danes grem in se ne vrnem, dokler mu ne zalučim pred noge, kar je strošil za naju...« (Dalje.)

Miha Bločan:

Nova pravljica.

Igra v dveh slikah. Godi se za vasjo in pred Matjaževim domom.

OSEBE: Jerica, desetnica; Tonček, sirota brez očeta in matere; Mojca, dekle iz Koroške; Peter, deček iz Primorja; Martinček Potepinček, klatež dobrega srca; Martin Krpan, junak bloških hribov; Kralj Matjaž, junak iz pravljice; Pečatnik, kraljev tajnik; Bohek, stražar; Kohek, stražar; Rogovila, vešča; Matjaževa vojska.

I. slika.

Za vasjo. V daljavi gozd. Na odru cesta, polje, posekano drevo in križ.

1. prizor. (Jerica s culo prihaja na oder.)

Jerica (poje): Sirota jaz okrog blodim, ubog ciganski otrok.

V dolini tihi se solzim, kjer čuva mene Bog.

(Ko odpoje, sede na deblo posekanega drevesa.)

Da, da! Okrog blodim kot blodijo črni cigani. In moj kruh? O Bog! (Vzame iz cule skorjico kruha.) Ta suha, že vsa plesniva skorja kruha. (Je skorjico.)

2. prizor. (Na oder pripoje Tonček.)

Tonček: Očeta so zagrebli mi in mater pokopali, rosile so se mi oči, ko v svet so me pognali.

(Se ustavi sredi odra. Čez rame ima bisago. Oblečen je revno.)

Tako hodim že tri dni. Iz kraja v kraj. Iz hiše v hišo me pehajo in dosti grenkih moram pretrpeti. Hudo je tako. Kdor ni skusil, ne ve. Joj, kako me bole noge in megle, megle se vlačijo na oči. Kje je pravica?

Jerica (začuden): Kdo si bratec?

Tonček (se počasi obrne): Kdo sem? O-sestrica, težko je to reči. Saj niti sam ne vem. Mater mi je umorila jetika, očeta tovarna. In hajd otrok po svetu! Išči srce, išči ga! Sam sem ostal in svoj sem. Drugače ne vem.

Jerica (rahlo): Ti revček, ti. Kar k meni prisedi! Gotovo si lačen.